

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING SEMANTIK-PRAGMATIK TAHLILI

Turg'unboyeva Feruza Shuxrat qizi
Alfraganus universiteti Ijtmoyi fanlar fakulteti
Logopediya yonalishi 3 kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi maqollar semantik va pragmatik jihatdan qiyosiy tahlil etiladi. Maqollar har ikki tilda ham xalqning ma'naviy merosi, tafakkuri va dunyoqarashini ifoda etadigan muhim birliklar hisoblanadi. Semantik tahlil jarayonida maqollardagi ma'nolarning kengligi, ko'pqirraliligi va universalligi yoritilsa, pragmatik tahlilda ularning muloqotdagi vazifalari, kommunikativ ta'siri va milliy-madaniy xususiyatlari ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: maqol, semantika, pragmatika, ingliz tili, o'zbek tili, qiyosiy tahlil, milliy-madaniy omil.

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОСЛОВИЦ НА АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация: В данной статье представлен сопоставительный анализ пословиц английского и узбекского языков с семантико-прагматической точки зрения. Пословицы являются важными единицами, выражающими духовное наследие, мышление и мировоззрение народа в обоих языках. Семантический анализ подчёркивает широту, многогранность и универсальность значений пословиц, а прагматический анализ выявляет их коммуникативные функции, коммуникативное воздействие и национально-культурные особенности.

Ключевые слова: пословица, семантика, прагматика, английский, узбекский языки, сопоставительный анализ, национально-культурный фактор.

SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS OF PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abstract: This article presents a comparative analysis of English and Uzbek proverbs from a semantic-pragmatic perspective. Proverbs are important units expressing the spiritual heritage, thinking, and worldview of the people in both languages. Semantic analysis emphasizes the breadth, diversity, and universality of proverbial meanings, while pragmatic analysis reveals their communicative functions, communicative impact, and national-cultural characteristics.

Keywords: proverb, semantics, pragmatics, English, Uzbek languages, comparative analysis, national-cultural factor.

Har bir xalqning ma'naviy tafakkuri, tarixiy xotirasi va hayotiy tajribasini ifoda etuvchi badiiy-hikmatli nutq birliklaridir. Ular asrlar davomida shakllanib, xalq ongida sinovdan o'tib, jamiyatning ma'naviy boyligi sifatida avlodlardan avlodga o'tib keladi. Tilshunoslik nuqtai nazaridan, maqollar bir tomondan semantik jihatdan ma'no tuzilishining noyob namunasi bo'lsa, ikkinchi tomondan pragmatik jihatdan nutqning ta'sirchanligini oshiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Ular orqali xalq hayotida to'plangan tajribalar, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy qadriyatlar siqilgan, kuchli ifoda shaklida aks etadi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarning o'xshash va farqli jihatlarini tahlil qilish zamonaviy tilshunoslikda katta ahamiyatga ega. Bir tomondan, ularda inson tafakkurining universal jihatlari mehnat, vaqt, oila, do'stlik, adolat kabi umumiy tushunchalar aks etsa, ikkinchi tomondan, har bir tilga xos milliy ruh va madaniy kolorit namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek xalq maqollarida qishloq turmushi, yer va mehnat bilan bog'liq obrazlar ko'p uchrasa, ingliz xalq maqollarida industrial jamiyat, vaqt qadri va shaxsiy manfaat bilan bog'liq ifoda vositalari ko'proq kuzatiladi.

Shu bois, maqollarning qiyosiy tahlili orqali nafaqat tilning semantik va pragmatik xususiyatlari, balki millatlarning madaniy tafakkuri, tarixiy tajribasi va dunyoqarashini ham chuqur anglash mumkin. Bu jarayon tilshunoslikkagina emas, balki madaniyatshunoslik, psixolingvistika va tarjima nazariyasi kabi sohalarga ham qimmatli ma'lumotlar taqdim etadi. Shuning uchun ingliz va o'zbek maqollarini semantik va pragmatik jihatdan o'rganish nafaqat nazariy ahamiyatga, balki amaliy qiymatga ham ega hisoblanadi.

Maqollarning semantik xususiyatlari: Ingliz va o'zbek tillaridagi maqollar ma'nolarining ko'pqirraliligi va umuminsoniy qimmatga egaligi bilan ajralib turadi. Masalan, inglizchadagi "Actions speak louder than words" (Amal so'zdan kuchli) maqoli o'zbekchadagi "Ish ishdan ma'lum" yoki "Gapga emas, ishga qara" maqollari bilan ma'no jihatdan uyg'unlikka ega.

Shu bilan birga, har ikki tilda tabiat, mehnat, oila, do'stlik, adolat kabi universal mavzular asosida yaratilgan maqollar ko'p uchraydi. Biroq ulardagi obrazlilik va milliy uslub har bir tilning madaniy xususiyatlariga bog'liq holda farq qiladi. Masalan, o'zbek maqollarida qishloq turmushiga oid ("Er ekinchiga, yetig' ekinga"), ingliz maqollarida esa industrial hayotga oid ("Time is money") ma'nolar ustunlik qiladi.

Maqollarning pragmatik xususiyatlari: Pragmatik jihatdan maqollar muloqotda ta'sirchanlik, ishontirish va tarbiya vazifalarini bajaradi. Ular orqali shaxs o'z fikrini qisqa, aniq va ta'sirli ifodalash imkoniga ega bo'ladi. Masalan, o'zbekchadagi "Yomon bilan yursang, noming chiqar" maqoli odamni yaxshi muhitda bo'lishga da'vat etsa,

ingliz tilidagi “Tell me who your friends are and I will tell you who you are” maqoli shu ma’noda ishlatiladi.

Maqollar, shuningdek, milliy-ma’naviy qadriyatlarni avloddan-avlodga yetkazishda va tarbiya jarayonida muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ular orqali jamiyatda intizom, mehnatsevarlik, halollik, samimiylik kabi insoniy fazilatlar targ‘ib qilinadi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi maqollar semantik jihatdan umumiylikka ega bo‘lib, ular inson tafakkurining universal qirralarini, ya’ni hayot haqiqatlari, axloqiy me’yorlar va insoniy tajribalarni ifoda etadi. Shu bilan birga, har bir tilda ularning obrazlilik, qo‘llanadigan timsollar va ifodalanish shakllarida milliy madaniyat va turmush tarziga xos farqlar namoyon bo‘ladi. Masalan, o‘zbek maqollarida yer, suv, dehqonchilik va oilaviy munosabatlar asosiy obraz sifatida qo‘llanilsa, ingliz maqollarida vaqt, savdo-sotiq, shaxsiy manfaat va shaxsiy mas’uliyat kabi g‘oyalar ko‘proq uchraydi. Bu holat maqollarning nafaqat til, balki madaniy kontekst bilan ham chambarchas bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Pragmatik jihatdan maqollar muloqot jarayonida ishontirish, ta’sir qilish va tarbiya vazifalarini bajaradi. Ular orqali jamiyatdagi insoniy qadriyatlar, hayotiy tajribalar va ma’naviy meros avloddan-avlodga o‘tib, ma’rifiy ahamiyat kasb etadi. Masalan, o‘zbek tilidagi “Yomon bilan yursang, noming chiqar” maqoli axloqiy tarbiya vazifasini bajarsa, ingliz tilidagi “Tell me who your friends are and I will tell you who you are” maqoli shunga o‘xshash ma’noda ishlatilib, inson atrofidagi muhitning ahamiyatini yoritadi.

Shu bois, ingliz va o‘zbek maqollarini qiyosiy o‘rganish tilshunoslikda tilning semantik va pragmatik qirralarini ochib berish bilan birga, xalqlar o‘rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Ushbu tahlillar madaniyatlar o‘rtasidagi umumiylik va farqlarni chuqur anglash imkonini yaratadi, shu orqali xalqlar o‘rtasida o‘zaro hurmat va hamjihatlikni rivojlantiradi.

Demak, ingliz va o‘zbek maqollarining semantik-pragmatik tahlili tilshunoslik, madaniyatshunoslik va tarjima nazariyasi sohalari uchun qimmatli manba bo‘lib, ularni chuqur o‘rganish zamonaviy globallashuv jarayonida xalqlar madaniy merosini anglash va saqlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2019.
2. Mieder, W. Proverbs: A Handbook. Greenwood Press, 2004.
3. Alieva M. O‘zbek xalq maqollari va ularning ma’no xususiyatlari. Toshkent: Fan, 2015.
4. Hasanov B. Maqol va matallar- xalq donoligi. Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
5. Mattiello, E. An Introduction to English Phraseology. Polimetrika, 2010.
6. Permyakov, G. L. From Proverb to Folk-Tale. Moscow: Nauka, 1979.